

Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog od 16. do 18. rujna 2002. u Splitu, ur. Vesna Tudjina, Književni krug, Split 2006., 418 str.

Povodom četiristote godišnjice imenovanja Marka Antuna de Dominisa (1560.-1624.) splitskim nadbiskupom (1602. godine), u Splitu je od 16. do 18. rujna 2002. održan međunarodni znanstveni skup *Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar*. Skup je održan u sklopu tradicionalne godišnje manifestacije Tjedan knjige mediteranske tematike (Knjiga Mediterana), a u organizaciji triju institucija iz Splita: Književnoga kruga, Katoličkoga bogoslovnog fakulteta i Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU i pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Taj je znanstveni skup imao međunarodni karakter i okupio je dvadesetak istaknutih stručnjaka s područja povijesti, teologije, fizike, prava, filozofije i povijesti umjetnosti. Zbornik ima 22 izvorna znanstvena rada koji kronološki prate tijek Dominisova života u kontekstu domaćih i europskih zbivanja njegova doba, a pojedini od njih utemeljeni su na dosad nepoznatoj ili čak nedostupnoj arhivskoj građi.

Prvi je rad u zborniku *Rod splitskoga nadbiskupa Marka Antuna de Dominisa* (9-19) Miroslava Granića, u kojemu se obrađuje podrijetlo rapske obitelji Dominis od prvog spomena u izvorima iz 13. st. do vremena kad je živio i djelovao splitski nadbiskup Marko Antun de Dominis u 16. st. U radu su navedeni posjedi te obitelji i njihov ugled na napuljskom i ugarskom dvoru.

Rad Dubravka Knežića *Marko Antun de Dominis kao promotor bilježnika "Imperiali auctoritate"* (21-32) opisuje bilježničku (notarsku) ulogu rapskih Dominisa tijekom 15. st. Kao carski opunomoćenici Dominisi su imali pravo imenovanja javnih bilježnika, redovitih sudaca i proglašavanja zakonitim osoba rođenih u izvanbračnim vezama. Knežić opisuje povijest nastanka notarske službe u Dalmaciji koja se, ističe, razvijala usporedo s europskom (tj. talijanskom), razvijajući tradiciju još od rimskog notarijata.

Mile Bogović je u radu *Biskupije Senjska i Modruška u vrijeme Dominisove uprave* (33-40) opisao stanje Senjske i Modruške biskupije u doba tursko-mletačkih ratova te uvjete pred kojima se De Dominis našao u trenutku imenovanja senjskim biskupom – njegov odnos prema senjskim uskocima i carskom diplomatu Rabattu, čiju je smrt De Dominis izazvao pokrenuvši pobunu protiv njega.

Marko Antun de Dominis na čelu splitske crkve (41-79) rad je Slavka Kovačića u kojemu se opisuje papin izbor i imenovanje De Dominisa splitskim nadbiskupom 1602. godine. Opisuje De Dominisov prvi posjet papi Klementu VIII. u Rim, povratak u Split preko Venecije gdje mu je papin nuncij odobrio novčana sredstva za uzdržavanje vojske smještene kod nadbiskupskoga kaštela Sućurca uz tursku granicu. Na temelju De Dominisovih službenih izvješća Svetoj Stolici nabraja župe u Splitskoj nadbiskupiji te iznosi njezin materijalni status. Ističe i crkvene kazne kojima je De Dominis bio izvrgnut i zbog kojih je odstupio s dužnosti nadbiskupa.

Vicko Kapitanović u radu *Marko Antun de Dominis kao Metropolit* (81-103) opisuje neke osobitosti metropolitke (nadbiskupske) službe. Opisuje stanje Splitske nadbiskupije u doba turske opasnosti, odnosno De Dominisova bivanja nadbiskupom. Na temelju De Dominisova djela *Crkvena država* Kapitanović iznosi njegova shvaćanja u pogledu pripojenja Duvanjske biskupije Splitskoj nadbiskupiji, te njezin odnos s Trogirskom biskupijom.

U radu *Odnosi splitskog kaptola s nadbiskupom Markom Antunom de Dominisom* (105-117) autora Marka Trogrlića prikazuju se međusobni sukobi Splitskoga kaptola i De Dominisa koji su započeli odmah na početku De Dominisova zauzimanja nadbiskupske stolice. Autor tako donosi niz događaja koji su prethodili tom sukobu - obustavljanje kaptolskih sjednica, preuređenje katedrale sv. Dujma i sl.

Marko Antun de Dominis u sporu između Mletačke republike i pape Pavla V. (119-133) rad je Berislava Jožića u kojemu se preko prikaza crkve i države tijekom 16. st. (vrijeme reformacije, stvaranje nacionalnih država, početci kapitalizma i urbanizma te zemljopisna otkrića) iznosi De Dominisova uloga u diplomatskim posredovanjima između papinstva i Mletačke Republike, a u kojima je on stao na mletačku stranu. O tome svjedoče njegova dva spisa *Prigovor Mletačkoj Republici* i *Martellino* u kojima brani Republiku (stvaranje državne Crkve), a kritizira rimski dvor. Naglašava također De Dominisovu ulogu u crkvenopravnom i etičkom savjetovanju.

U radu *Vesne Tudjine*, ujedno i urednice zbornika, *Dominis u Engleskoj* (135-142) opisuje se De Dominisov odlazak u Englesku, njegova ideja da svojim diplomatskim djelovanjem utječe na ujedinjenje Protestantske i Katoličke crkve u jednu kršćansku Crkvu. De Dominis je u Englesku došao kao splitski nadbiskup i u svim je dokumentima tako tituliran. Ipak, Rimskoj kuriji nije odgovarao De Dominisov ugled u Engleskoj (imenovanje vindsdorskim dekanom). Autorica na kraju zaključuje kako svaki pomak u povijesti nailazi na nerazumijevanje i snažan otpor u svakoj okolini, kao što je bila De Dominisova ideja ujedinjenja crkava u jednu, ali neosporno pridonosi demokratizaciji vjere i mišljenja.

Francisco Javier Juez y Galvez (Komplutsko sveučilište u Madridu) u radu *Tri Dominisova pisma grofu od Gondomara* (143-154) spominje odnos španjolskog veleposlanika na britanskom dvoru Diega Sarmienta de Acuna, poznatijeg kao Gondomar, i splitskog nadbiskupa De Dominisa. Autor u cijelosti donosi sadržaj triju pisama koje je De Dominis pisao iz Rima Gondomaru, a koja se danas čuvaju u Nacionalnoj knjižnici u Madridu.

Priopćenje o Retraktacijama Marka Antuna de Dominisa (155-160) rad je Franje Pšeničnjaka u kojemu se na temelju Dominisova rukopisa *Retractationum ...* prikazuje De Dominisovo preispitivanje spisa *De republica ecclesiastica* u kojemu sam opoziva svoja krivovjerna učenja o kršćanskom ujedinjenju i shvaćanju papinstva.

Ivan Golub u radu *Marko Antun de Dominis u Arhivu Svetog oficija* (161-200) prikazuje gdje se sve spominje De Dominis u dokumentima spomenutog arhiva, i to kroz nekoliko slojeva. Prvi sloj jesu "Odluke" (*Decreti*) koje donosi papa, a bave se inkvizicijom. Sljedeći slojevi su "Procesi" (*Processus*) i "Prosudbe knjiga" (*Censurae librorum*). Drugi dio rada donosi biografije pape i kardinala koji su svojim korespondencijama odlučivali o sudbini De Dominisova tijela te njegovih knjiga i portreta nakon njegove smrti.

U radu Mladena Parlova *Papin primat u misli Marka Antuna de Dominisa* (201-220) iznosi se De Dominisovo poimanje Crkve i uloge Petra u Crkvi te uloga pape u Crkvi.

Marko Antun de Dominis - reformator ili heretik (221-230) rad je Juraja Kolarića koji na temelju primjera revizije nekoliko poznatih procesa u Katoličkoj crkvi (npr. revizija Galilejeva učenja o heliocentrizmu) postavlja pitanje je li De Dominis zbog svojih stajališta o Crkvi bio reformator ili heretik svoga doba. Kolarić komentira sadržaje dva De Dominisova spisa, *De republica ecclesiastica* (u kojemu je Crkva zamišljena kao aristokratska zajednica u kojoj je svaki biskup nasljednik apostola Petra, a ne samo papa) i *Retraktacija crkvene države* (u kojem

se opravdava prethodno gledište). Premda je od strane tadašnjeg pape Urbana VIII. (1623.-1644.) bio osuđen kao heretik, Kolarić ga ipak smatra reformatorom koji je uočio potrebu za spajanjem duhovnog i svjetovnog (Crkve i države), problema koji je, ističe Kolarić, Katolička crkva uočila tek u 20. st. na Drugomu Vatikanskom saboru.

Rad Bratislava Lučina *Pogled u knjižnicu Marka Antuna de Dominisa* (231-270) donosi cjelovit zapisnik s inventarom De Dominisovih knjiga, čiji se primjerci čuvaju u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu i Archivio di stato di Venecija (Santo Uffizio) u Veneciji. Dosad je taj inventar u hrvatskoj historiografiji već bio poznat (prilozi Šime Ljubića iz 1870. i Hrvoja Morovića iz 1971.), ali je ovo njegov prvi detaljan prikaz. Lučin donosi tekst zapisnika i inventar knjiga u cijelosti.

Dalmatinski "protestanti" Dominisova doba – tragom procesa mletačke inkvizicije (16. – 17. st.) (271-282) rad je Lovorke Čoralić koja je na temelju spisa mletačke inkvizicije iz mletačkoga Državnog arhiva iznijela sudske procese u kojima se spominju svećenici, Hrvati, podrijetlom iz dalmatinskih i bokeljskih gradova u razdoblju od sredine 16. st. do 1662. godine. O tome je li doista u Dalmaciji u Dominisovo doba postojao protestantizam nema konkretnih podataka, ali je svakako, smatra Čoralić, proglašenje De Dominisa heretikom od strane Katoličke crkve moglo ostaviti traga u sredinama u kojima je on djelovao.

Rad Evgena Paščenka *Veliki hrvatski polemičar De Dominis i problem crkvenih odnosa u Ukrajini* (283-298) opisuje utjecaj De Dominisova učenja i razmatranja o Katoličkoj crkvi u Ukrajini u doba tamošnjih vjerskih reformi u 17. st. preko prijevoda njegovih spisa. Paščenko naglašava da se tako mogu vidjeti kakve su bile hrvatsko-ukrajinske veze u to doba te određene tipološke srodnosti između hrvatske i ukrajinske književnosti.

Sljedeća četiri rada bave se Dominisom kao znanstvenikom.

Matija Berljak u radu *Veze Marka Antuna de Dominisa s Galilejem i Hugom Grotiusom* (335-326) na temelju literature i izvora prikazuje Dominisovu sličnost sa spomenutim fizičarima. Osim što su, navodi, bili zainteresirani za proučavanje mijena plime i oseke, sva trojica su zbog svojega rada bila i osuđena na smrt.

Žarko Dadić u članku *Prirodnogeografski i metodološki temelj Dominisovih fizikalnih radova* (327-334) razmatra prirodnogeografsku i znanstvenu problematiku u 16. st. Navodi dva Dominisova spisa s toga područja, *De radiis visus et lucis in vitris perspectivis et iride* (Venecija 1611.) i *Euripus seu de fluxu et refluxu maris sententia* (Rim 1624.).

Mladen Martinis u radu *Marko Antun de Dominis kao fizičar* (335-340) naglašava njegov doprinos prirodnim znanostima kao profesora na sveučilištima u Padovi i Rimu. O sličnoj temi piše Ivo Derado u članku *De Dominis i Galileo o plimi i oseki* (341-346).

Pretposljednji je rad *Split u doba Marka Antuna de Dominisa* (347-354) autorice Nevenke Bezić-Božanić u kojemu se razmatra politička situacija u Splitu tijekom tursko-mletačkih ratova u 16. st. te Dominisova politička, gospodarska i društvena uloga kao splitskog nadbiskupa u to doba.

Posljednji rad u zborniku naslovljen *Prilog poznavanju portreta Marka Antuna de Dominisa* (355-389), autorice Ivane Prijatelj-Pavičić, analizira brojne portrete na kojima je bio prikazan De Dominis, a koji su Crkvi i široj intelektualno javnosti postali zanimljivi tek u 19. st. Autorica je u radu objavila i neke od tih portreta.

Na kraju Zbornika nalaze se kazalo osobnih imena i zemljopisnih naziva.

Božena Glavan